

**Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Навчально-методичні рекомендації до вивчення курсу

**Чернівці
2024**

УДК 342 (4/9) (07)
ББК 67.9 (4/8) 300 я7
К 65

Рекомендовано до друку рішенням кафедри загальнотеоретичної юриспруденції та прав людини Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»
(Протокол № 2 від 29 серпня 2024 року)

Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»
(Протокол № 2 від 02 вересня 2024 року)

Рецензенти: **Щербанюк О.В.**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Латковська Т.А., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія».

К 65 Конституційне право зарубіжних країн: навчально-методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня; галузь знань - 08 «Право», спеціальність - 081 «Право»/ Укл.: Волощук О.Т., Марчук В.В. Чернівці, 2024. 52 с.

Навчально-методичні рекомендації містять програму навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн»; методичні рекомендації по вивченню та викладанню даної дисципліни – теми і плани семінарських занять; варіанти завдань для самостійного вивчення курсу; а також перелік рекомендованої літератури. Матеріал систематизований таким чином, щоб забезпечити засвоєння курсу, який викладається в юридичних вищих навчальних закладах.

Для студентів юридичних вузів, викладачів, аспірантів.

ББК 67.9 (4/8) 300 я7

© ЧННЮІ НУ «ОЮА», 2024
© Волощук О.Т., 2024
© Марчук В.В., 2024

ЗМІСТ

Передмова	4
Програма курсу «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»	6
Методичні рекомендації до вивчення та викладання курсу	14
1. Теми і плани семінарських занять	16
2. Варіанти завдань для самостійного вивчення курсу.....	19
2.1. Блок завдань для самостійної роботи.....	19
2.2. Блок законодавства і судових рішень	21
2.3. Блок ділових ігор	31
2.4. Блок задач	33
Список рекомендованої літератур.....	39
Перелік питань до підсумкового контролю знань	52

ПЕРЕДМОВА

Посібник з методичними рекомендаціями до вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» підготовлений відповідно до навчальної програми, яка використовується для викладання цієї дисципліни студентам у Чернівецькому навчально-науковому юридичному інституті Національного університету «Одеська юридична академія». Це видання розраховане на студентів юридичних закладів освіти всіх форм навчання, а також тих, хто опановує курс самостійно. Воно може бути використане, як під час аудиторних занять, так і для підготовки до заліків та іспитів.

Основна мета цього посібника – допомогти студентам ефективно користуватися матеріалами підручника й іншими рекомендованими джерелами, а також навчити їх формулювати чіткі, аргументовані відповіді на питання, які виносяться на обговорення під час семінарів.

Посібник містить програму дисципліни, розроблену на основі державного стандарту освіти та відповідно до концепції навчального процесу, прийнятої у Чернівецькому навчально-науковому юридичному інституті Національного університету «Одеська юридична академія». У програмі розкриваються ключові поняття і явища, які стосуються теорії конституціоналізму та конституційного законодавства зарубіжних країн, характерні для сучасних демократичних держав. При укладанні посібника враховувалися досягнення української та зарубіжної науки у сфері конституційного права, а також практика конституційного будівництва в зарубіжних країнах.

Особливу увагу приділено методичним рекомендаціям щодо вивчення цієї дисципліни. У посібнику представлено тематику семінарських занять, ключові питання для обговорення, а також перелік рекомендованої літератури і нормативно-правових актів, з якими студенти повинні бути ознайомлені. Окрім того, видання включає завдання для самостійного опрацювання, витяги з законодавчих актів, судових рішень, тестові завдання та практичні задачі.

Для полегшення засвоєння складних тем у курсі студенти мають можливість брати участь у ділових іграх, розроблених для активізації їхнього мислення та глибшого розуміння навчального матеріалу. Посібник також містить вправи для самоперевірки, що сприяють розвитку аналітичних навичок, необхідних юристам у їхній майбутній професійній діяльності.

Цей посібник стане корисним інструментом для всебічного засвоєння курсу «Конституційне право зарубіжних країн», допоможе студентам краще підготуватися до занять, заліків і іспитів, а також забезпечить поглиблене розуміння ключових аспектів конституційного права демократичних держав.

За результатами вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» студенти повинні оволодіти такими **компетенціями**:

Знати:

- 1) понятійно-категоріальний апарат конституційного права зарубіжних країн;
- 2) джерела конституційного права у зарубіжних країнах;
- 3) предмет та метод конституційного права у зарубіжних країнах;
- 4) загальні теоретичні положення про конституцію;
- 5) особливості правового становища особи;
- 6) загальні теоретичні положення концепції форми держави;
- 7) основні засади організації органів державної влади у зарубіжних країнах.

Уміти:

- 1) практично застосовувати як національні, так і зарубіжні конституційно-правові норми про права, свободи та обов'язки людини і громадянина;

- 2) давати усні і письмові довідки з питань організації та основних засад функціонування органів державної влади у зарубіжних країнах.

Після вивчення даного курсу студенти *повинні*:

- 1) бути здатними продовжувати процес вивчення проблем конституційного права у зарубіжних країнах самостійно;

- 2) розуміти зміст конституцій та нормативних актів, що мають конституційне значення, застосовувати їх норми до конкретних ситуацій;

- 3) мати навички науково-дослідної роботи у галузі конституційного права.

Для з'ясування складних і незрозумілих питань потрібно звернутися за консультаціями до викладача.

ПРОГРАМА КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»

ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА, НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Конституційне право як галузь діючого права, наука і навчальна дисципліна у зарубіжних країнах. Конституційне право – провідна галузь національного права будь-якої держави. Терміни «конституційне право» і «державне право». Виникнення та еволюція галузі конституційного права у зарубіжних країнах. Предмет регулювання галузі конституційного права. Конституційно-правові відносини у зарубіжних країнах, їх сутність, види, характерні риси. Методи регулювання суспільних відносин у конституційному праві. Імперативність і диспозитивність. Порівняльно- і конкретно-правовий аналіз конституційно-правових норм та інститутів окремих країн. Історичний, функціональний, системний і статистичний методи вивчення інститутів зарубіжних держав. Система галузі конституційного права у зарубіжних країнах. Норми і принципи конституційного права, їх особливості та види. Інститути і підгалузі конституційного права. Форми (джерела) конституційного права у зарубіжних країнах. Конституційне право зарубіжних країн як наука. Предмет вивчення та її складові елементи. Основні категорії науки конституційного права. Конституційне право зарубіжних країн як навчальна дисципліна. Система навчального курсу. Значення вивчення конституційного права зарубіжних країн для підготовки фахівців у галузі юриспруденції.

ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ І СУЧАСНІ МОДЕЛІ

Конституція як конкретно-історичне явище. Поняття конституції та її характеристика як соціального, політичного і правового документа. Основні етапи конституційного розвитку сучасних держав. Сутність конституції: різні підходи до визначення і сучасне бачення проблеми. Зміст конституції. Загальне й особливе у зарубіжних конституціях. Основні риси та особливості післявоєнних конституцій зарубіжних країн (Італія, Франція, ФРН, Японія, Іспанія). Співвідношення конституцій та дійсності. Конституції фактичні та юридичні, фіктивні та нефіктивні. Форма і структура конституцій. Значення преамбул, перехідних, тимчасових і прикінцевих положень, додатків. *Писані* (США, Індія, Франція) і *неписані* (Великобританія, Нова Зеландія) конституції.

Особливості неписаної конституції Ізраїлю. Інші методи прийняття конституцій. Порядок внесення змін і доповнень до конституцій. Поняття конституційного нагляду. Конституційний нагляд за законодавством і актами виконавчої влади. Порядок формування органів конституційного нагляду у США, ФРН, Італії, Франції, постсоціалістичних державах (Казахстані). Порівняльний аналіз компетенції органів конституційного нагляду в США, Японії та ФРН. Конституціоналізм: поняття і зміст.

ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ОСОБИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Правовий статус особи як інститут конституційного права: поняття та елементи. Конституційні принципи правового становища особистості в зарубіжних країнах. Рівноправ'я і заборона дискримінації. Права і свободи в теорії конституціоналізму. Відмінність між правами і свободами. Еволюція конституційних прав і свобод. Суб'єкти конституційних прав і свобод. Співвідношення прав і свобод із обов'язками та відповідальністю. Поняття та конституційно-правове регулювання громадянства в зарубіжних країнах. Громадянство (підданство) як суб'єктивне право, правовідношення і правовий інститут. Основні способи набуття громадянства. Філіація, або набуття громадянства за народженням (принципи «права крові» і «права ґрунту»). Особливості набуття громадянства у ряді країн Латинської Америки). Набуття громадянства шляхом натуралізації («укорінювання»). Особливості проходження процедури натуралізації в різних країнах (Австралія, Великобританія, США та ін.). Позбавлення громадянства. Подвійне громадянство та його юридичні наслідки. Принципи конституційного статусу особи як складові політико-правової теорії. Принципи свободи і рівності. Тлумачення свободи в зарубіжній конституційній теорії. Принцип рівності, його юридичний зміст. Вплив соціальної нерівності на реалізацію цього принципу. Особливості реалізації принципу рівності у ряді країн, що розвиваються. Трайбалізм. Люстрація як форма особистої політичної відповідальності за участь в антидемократичній, репресивній діяльності влади при колишньому державному режимові. Конституційні права і свободи та їх класифікація: особисті, політичні, економічні, соціальні й культурні права. Обов'язки громадян у конституціях зарубіжних країн. Проблеми гарантії прав і свобод. Конституційні та інші юридичні гарантії, судовий та інший юридичний захист прав і свобод. Досвід об'єднаної Європи, Канади. Міжнародно-правовий захист основних прав і свобод людини.

ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНІ ІНСТИТУТИ ФОРМИ ДЕРЖАВИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Концепція форми держави у конституційному праві. Поняття і елементи форми держави. Причини різноманітності форм держави у сучасному світі.

Конституційний інститут форми правління. Закріплення форми правління в конституціях окремих держав (Бразилія, Греція, Данія, Ефіопія, Казахстан, Молдова, Пакистан, Румунія). Доктринальне визначення терміну «форма правління». Монархія: поняття і сутність. Основні ознаки монархії. Абсолютна монархія та її ознаки. Закріплення становища монарха у конституційному законодавстві Бахреїну, Брунею, Катару, ОАЕ, Оману, Саудівської Аравії. Особливості теократичної монархії у Ватикані. Обмежена (конституційна) монархія та її форми. Загальні риси та особливості дуалістичних монархій у різних державах. Парламентарна монархія: поняття, ознаки, її конституційно-правове регулювання. Особливості «виборчої» монархії у Малайзії. Роль монархії у розвинутих державах. Республіка у сучасному світі: походження терміну, дефініція та її розповсюдженість, конституційне закріплення цієї форми правління. Сучасні різновиди залежно від статусу глави держави і правового становища парламенту. Президентська республіка, її характерні ознаки. Поява на зламі 80-90-х рр. XX ст. у деяких державах Латинської Америки й Африки у ході конституційних реформ нових різновидів. Президентська республіка з елементами парламентаризму та їх загальна характеристика суперпрезидентська республіка. Президентсько-клерикальна республіка, її особливості. Загальна характеристика президентсько-мілітарних (військових) республік. Парламентарна республіка, її розпізнавальні ознаки. Загальні риси та особливості парламентарних республік. Унікальна система правління в Ізраїлі, її регулювання у фундаментальних законах. Гібридні форми правління, їх поділ на самостійні групи залежно від конституційних прерогатив глави держави. «Напівпарламентарна» республіка: загальна характеристика. «Парламентарно-президентська» республіка. «Напівпрезидентська» республіка. «Директоріальна» (безпосередньої демократії) республіка.

Конституційний інститут форми територіально-політичної організації держави у зарубіжних країнах. Використання в конституціях зарубіжних країн термінів для позначення цього інституту («державний устрій», «структура держави», «публічні влади»). Визначення конституційного інституту форми територіально-політичної організації держави. Юридична

природа форми територіально-політичної організації держави. Конституційні положення про унітаризм, федералізм, автономію – серцевина цього інституту. Основні форми територіально-політичної організації держави: унітарна і федеративна. Унітарна форма територіально-політичної організації держави: поняття, розповсюдженість у сучасному світі, її характерні ознаки. Класифікація унітарних держав з точки зору характеру взаємовідносин центральних і місцевих органів влади. Централізовані держави (Болгарія, Індонезія, Молаві, Польща, Судан). Відносно децентралізовані держави (Франція). Децентралізовані унітарні держави (Великобританія). Поняття та види автономії в зарубіжних країнах. Загальна характеристика політичної (законодавчої) та адміністративної автономії. Особливості адміністративно національної автономії (КНР, Молдова). Федеративна форма територіально-політичної організації держави: поняття, характерні ознаки. Основні системи розподілу компетенції між союзом і суб'єктами федерації та сфера конкуруючої компетенції союзу і суб'єктів федерації. Виключна компетенція союзу і суб'єктів федерації (Канада). Виключна компетенція союзу, сфера конкуруючої компетенції союзу і суб'єктів федерації (Австрія, Пакистан, ФРН). Виключна компетенція союзу, виключна компетенція суб'єктів федерації та сфера конкуруючої компетенції союзу і суб'єктів федерації (Індія, Малайзія). Механізм контролю центральної влади за діяльністю влади та управління суб'єктів федерації.

Конституційний інститут політичного режиму. Поняття і зміст політичного режиму. Співвідношення державного і політичного режимів. Політичні партії та партійні системи. Демократичний режим: поняття, ознаки, сутність. Різні форми і методи обмеження демократії. Авторитарний і тоталітарний режими: поняття, ознаки і сутність, їх різновиди.

ТЕМА 5. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Еволюція інституту глави держави у світі. Конституції про місце глави держави у системі вищих органів держави. Одноосібний і колегіальний глава держави у зарубіжних країнах. Особливості конституційного статусу глав держав залежно від форми державного правління, прийнятих у тій чи іншій країні. Монарх та його юридичний статус (Бельгія, Данія, Нідерланди та ін.). Системи престолоуспадкування: а) салічна (Бельгія, Норвегія, Японія); б) кастильська (Великобританія, Данія, Іспанія); в) австрійська (Нідерланди); г) шведська (Швеція); д) мусульманська

(Кувейт, Катар, Саудівська Аравія); е) родова (Свазіленд). Особливості престолонаслідування у Бутані, Малайзії, Непалі. Державні регалії. Цивільний лист. Інститут регентства. Президент республіки та його правовий статус. Основні системи обрання президента: прямі вибори (Ірландія, Мексика, Франція); непрямі вибори (США); обрання президента спеціальною колегією (Індія, Італія, ФРН); парламентом (Греція). Дострокове припинення повноважень і відповідальність президента (відставка, імпічмент). Характер і обсяг повноважень глави держави. Представницькі функції. Повноваження в галузі державного управління (США, Чехія). Повноваження у сфері законодавчої діяльності (право відкриття і закриття парламентських сесій; право дострокового розпуску сесій (Великобританія, Японія); видання власних нормативних актів). Зовнішньополітичні повноваження: представництво держави у сфері зовнішніх зносин, призначення дипломатичних представників, участь в укладенні та ратифікації міжнародних договорів і угод) на прикладах Великобританії, Індії, Італії, США. Повноваження у судовій сфері. Надзвичайні повноваження глави держави. Допоміжні державні органи, які забезпечують персональний статус глави держави.

ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Загальна характеристика інституту парламенту у світі. Поняття і соціальні функції парламенту. Чотири покоління парламентів: 1) давні (середньовічні) (Іспанія, Великобританія); 2) часів нової історії (США, Франція); 3) ті, що виникли після Другої світової війни (парламенти, які утворилися в незалежних країнах Азії та Африки у зв'язку з проголошенням їх незалежності; 4) новітні парламенти (колишні республіки Союзу РСР та країн Східної Європи). Багатоманітність форм парламентів у сучасну епоху. Доктринальне та конституційне визначення поняття «парламент». Закріплення правового становища парламенту в конституціях різних держав. Фактори, які визначають юридичне і фактичне значення парламенту у механізмі державного управління суспільством. Лобізм. Моделі конституційного статусу парламенту залежно від форми державного правління. Парламент і парламентаризм. Сучасні теорії парламентаризму. Порядок формування парламентів. Виборність, заміщення місць у порядку призначення та успадкування (Палата лордів у Великобританії). Правове становище депутата. Зміст депутатського мандата. Відсутність у більшості держав імперативного

мандата і права відкликання. Імунітет та індемнітет. Структура зарубіжних парламентів. Двопалатні парламенти та особливості правового становища палат. Загальна характеристика ролі верхніх палат у двопалатних парламентах. Однопалатні парламенти (Греція, Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція). Переважання однопалатної системи у країнах, що розвиваються. Внутрішня побудова парламенту та його палат. Керівні органи. Колегіальні органи палат: бюро, президії. Посадові особи палат та їх правове становище: у Конгресі США (спікер, віце-президент, тимчасовий прогам tempore) голова Сенату, лідери палат); у Парламенті Великобританії (спікер, лорд-спікер, партійні «батоги»). Парламентські фракції (групи, клуби, парламентські партії), їх роль у діяльності парламенту та його палат. Правові підстави для їх утворення. Комітети зарубіжних парламентів. Види комітетів і порядок їх формування. Класифікація парламентських комітетів у залежності від їхнього правового становища, спеціалізації та строку повноважень (американська, англійська та індійська системи). Органи при парламентах зарубіжних країн. Допоміжний апарат парламенту (палат) та його значення для підвищення ролі органу народного представництва у житті суспільства. Система допоміжних органів парламентів (США, Японія, ФРН). Компетенція зарубіжних парламентів: поняття та способи її визначення. Конституційні та законодавчі способи закріплення повноважень парламентів. Основні повноваження парламенту. Представницька функція. Повноваження щодо прийняття законів. Контрольні повноваження парламентів. Фінансові повноваження парламентів. Установчі повноваження парламентів. Зовнішньополітичні повноваження зарубіжних парламентів. Судові (квазісудові) повноваження парламентів. Парламентські процедури та форми їх здійснення: на роздільних і спільних засіданнях палат; шляхом організації роботи постійних комітетів і тимчасових комісій; діяльність депутатів у виборчих округах; через органи, що існують у парламенті. Різновиди організації роботи парламентів: сесійний і постійний. Конституційна і законодавча регламентація порядку організації сесій (чергових і надзвичайних), проведення засідань, голосування і прийняття рішень, процедури здійснення окремих парламентських повноважень і функцій. Регламенти палат (парламентів) у США, Великобританії, ФРН, Франції, Італії, Румунії. Законодавча процедура в зарубіжних парламентах. Основні стадії законодавчої процедури: внесення законопроектів і коло суб'єктів законодавчої ініціативи; обговорення законопроекту і регламентація дебатів; порядок внесення поправок, змін і доповнень до

законопроекту; прийняття законопроекту та види голосування; розгляд законопроекту у другій палаті та способи подолання колізій між палатами у законодавчому процесі, санкціонування і промульгація законопроектів. Вибіркове та відкладальне вето глави держави. Особливості бюджетного процесу в різних державах (США, ФРН). Узгоджувальні процедури. Нормативні акти, які приймаються парламентом. Приватні та публічні біллі парламентській практиці Великобританії, США та Індії. Фінансові закони. Інші акти (резольюції та їх види, постанови, звернення тощо).

ТЕМА 7. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ УРЯДУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Інститут уряду в зарубіжних країнах. Доктринальне і законодавче визначення поняття «уряд». Конституційно-правове становище уряду в залежності від форми правління тієї чи іншої держави. Президентська модель уряду або кабінети глави держав (президента, монарха) на прикладі США, Бразилії, Єгипту. Уряд як самостійний орган у державах з парламентарними формами правління (ФРН). Уряд у державах зі змішаною республіканською формою правління (Франція). Взаємовідносини уряду з главою держави. Інститут контрасигнування. Принцип діархії, тобто рівності статусу глави держави й уряду в країнах зі змішаною республіканською формою правління. Порядок формування уряду при різних формах правління. Конституційна теорія і практика зарубіжних країн про способи формування уряду. Парламентський спосіб утворення уряду в державах зі змішаною республіканською формою та парламентарними формами правління (Греція, ФРН, Японія). Особливості процедури в Австралії, Новій Зеландії, Вануату, Тувалу, на Соломонових Островах. Парламентська інвеститура (затвердження) уряду у Великобританії, Бельгії, Італії, Румунії. Позапарламентський спосіб формування уряду у президентських республіках (США, Еквадор, Нігерія). Особливості формування уряду (шляхом призначення) у державах арабського Сходу. Партійний склад уряду. Однопартійні та коаліційні уряди. Уряди меншості. Інші види урядів. Внутрішня структура урядів. Континентальна (Італія, Франція, США) та англосаксонська (Австралія, Великобританія, Канада) системи та їх загальна характеристика. Голова уряду, його юридичний статус при різних формах правління і політична роль. Основні форми діяльності уряду: проведення чергових засідань, оперативне вирішення питань з прем'єр-міністром, діяльність різних комітетів при голові уряду. Компетенція урядів та їх конституційно-

правове регулювання (Франція, Японія, Угорщина). Повноваження у сфері політичного керівництва (роль у розробці, формуванні та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики) на прикладах ФРН, Італії. Повноваження в галузі управління. Форми: узгодження, координація і спрямування діяльності центральних міністерств і відомств. Повноваження у галузі законодавства: а) участь в законодавчому процесі; б) його власна правотворча діяльність. Зовнішньополітичні повноваження. Інші повноваження. Конституційна відповідальність урядів. Політична відповідальність та її форми: колективна та індивідуальна (ФРН, Великобританія). Відповідальність у порядку імпичменту. Судова відповідальність міністрів за ініціативою парламенту (Румунія, Фінляндія, Франція, Марокко, Габон).

ТЕМА 8. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Поняття судової влади та судової системи. Особливості судової влади. Види судових органів і судових систем. Мусульманські суди і суди звичайного права. Недержавні суди. Проблема віднесення прокуратури до судової влади. Конституційно-правове регулювання судової влади в зарубіжних країнах, її предмет: судова влада як складова системи розподілу влад; основні принципи організації та діяльності судової системи; правовий статус суддів; судові гарантії прав і законних інтересів громадян. Обсяг конституційного регулювання судової влади у різних державах (Франція, ФРН, Іспанія, США, Японія, Великобританія). Конституційні засади судової організації. Три моделі побудови судової системи. Судові системи із внутрішньою спеціалізацією (КНР, Нідерланди, Швеція, Японія та ін.). Т. зв. американська модель (США). Судова система із зовнішньою спеціалізацією (ФРН, Іспанія). Принципи побудови судів. Принципи участі населення у здійсненні правосуддя. Принцип рівності громадян перед законом і судом. Конституційні принципи правосуддя. Гарантія підсудності. Відкритість і гласність. Усний характер процесу. Змагальність. Право громадян на захист. Презумпція невинуватості. Мотивованість дій судової влади. Конституційний статус суддів. Судова несумісність. Судовий імунітет.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ

Плани семінарських занять і методичні поради до їх підготовки та проведення мають рекомендаційний характер і можуть уточнюватися керівником семінару. Оскільки вузівська педагогіка допускає різноманітність форм проведення семінарських занять, то доцільно поряд із звичайною і найбільш поширеною – обговоренням питань на занятті в академічній групі, практикувати проведення індивідуальних співбесід зі студентами на основі їх самостійної підготовки. Така співбесіда за змістом є розмовою викладача зі студентом по прочитаній літературі, розбором підготовлених рефератів. Будучи ефективною формою проміжного контролю перевірки засвоєння знань із певної теми, вона, як засвідчує багаторічна практика, є також незамінною формою відпрацювання пропущених занять.

Студенти зазвичай готуються з усіх питань, запропонованих для обговорення на занятті з відповідної теми. Тільки такий підхід дозволяє забезпечити цілісність опрацювання навчальної проблеми. Але знову ж, як засвідчує багаторічний досвід нашого та інших вузів України, на обговорення можуть бути винесені найбільш складні, та цікаві питання.

При підготовці до семінарського заняття особливу увагу потрібно звернути на понятійно-категоріальний апарат науки конституційного права. Адже поняття (дефініції) засвоюються спочатку на лекціях, потім – у процесі читання спеціальної літератури і, звичайно, у ході обговорення проблеми на семінарі. При цьому важливим уявляється системний підхід до засвоєння категорій конституційного права зарубіжних країн, з'ясування їхнього взаємозв'язку і місця кожної у системі науки.

Складовою частиною самостійної роботи при підготовці до семінарських занять має бути ознайомлення з текстами конституцій. Кожний студент повинен на свій вибір мати у власному користуванні тексти 3-4 конституцій. Найліпше, якщо це будуть основні закони різних за формою правління і державного устрою держав. Адже кожна конституція розглядається як модель правового регулювання суспільних відносин у державі, і в першу чергу організації в ній влади і становища особи.

З-поміж форм, які сприяють активізації навчального процесу під час проведення семінарських занять, добре зарекомендувала себе така, на

якій студенти роблять невеликі за часом (не більше 10 хвилин) повідомлення з найбільш складних питань теми. Як правило, вони вимагають вивчення додаткової літератури (іноді досить рідкісної), самостійного аналізу, міркувань і висновків, які пропонуються доповідачем на обговорення групи. Інколи для посилення дискусії з окресленого питання можна заздалегідь призначити одного-двох опонентів доповідачеві. Приблизні теми для них рекомендуються у методичній розробці.

І останнє зауваження методологічного характеру. Теми семінарів безпосередньо пов'язані з відповідними темами лекційних занять. Це пояснюється намаганням конкретизувати і поглиблювати матеріал лекції, виділити особливо складні та важливі проблеми конституційного права.

Теми і плани семінарських занять

Тема 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА, НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

ПЛАН

1. Конституційне право – провідна галузь національного права будь-якої держави.
2. Виникнення та еволюція галузі конституційного права у зарубіжних країнах.
3. Предмет та метод правового регулювання конституційного права у зарубіжних країнах.
4. Система галузі конституційного права у зарубіжних країнах.
5. Форми (джерела) конституційного права у зарубіжних країнах.
6. Конституційне право зарубіжних країн як наука.
7. Конституційне право зарубіжних країн як навчальна дисципліна.

Тема 2. КОНСТИТУЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ І СУЧАСНІ МОДЕЛІ

ПЛАН

1. Конституція як конкретно-історичне явище. Основні етапи конституційного розвитку сучасних держав.
2. Сутність конституції: різні підходи до визначення і сучасне бачення проблеми.
3. Класифікація конституцій.
4. Зміст конституції.
5. Форма і структура конституцій.
6. Порядок внесення змін і доповнень до конституцій.
7. Поняття конституційного нагляду.

Тема 3. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

ПЛАН

1. Правовий статус особи як інститут конституційного права.
2. Права і свободи в теорії конституціоналізму.

3. Поняття та конституційно-правове регулювання громадянства в зарубіжних країнах.
4. Принципи конституційного статусу особи як складові політико-правової теорії.
5. Конституційні права і свободи та їх класифікація.
6. Обов'язки громадян у конституціях зарубіжних країн.
7. Проблеми гарантії прав і свобод.

Тема 4. КОНСТИТУЦІЙНІ ІНСТИТУТИ ФОРМИ ДЕРЖАВИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ПЛАН

1. Поняття та види форми держави.
2. Поняття та ознаки форми правління.
3. Класифікація форм правління.
4. Поняття та ознаки форми державного устрою.
5. Класифікація форм державного устрою.
6. Політичний режим: поняття та сутність.
7. Класифікація політичних режимів.

Тема 5. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ПЛАН

1. Еволюція інституту глави держави у світі.
2. Особливості конституційного статусу глав держав залежно від форми державного правління, прийнятій у тій чи іншій країні.
3. Характер і обсяг повноважень глави держави.
4. Інститут уряду в зарубіжних країнах.
5. Порядок формування уряду при різних формах правління.
6. Внутрішня структура урядів.
7. Компетенція урядів та їх конституційно-правове регулювання.
8. Конституційна відповідальність урядів.

Тема 6. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ПЛАН

1. Поняття, соціальні функції та структура парламенту.
2. Формування парламентів і строк їх повноважень.
3. Внутрішня організація парламенту та його палат.

4. Компетенція парламенту.
5. Порядок роботи парламенту.
6. Законодавчий процес.
7. Статус парламентаря.

Тема 7. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ УРЯДУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

ПЛАН

1. Інститут уряду в зарубіжних країнах.
2. Порядок формування уряду при різних формах правління.
3. Внутрішня структура урядів.
4. Компетенція урядів та їх конституційно-правове регулювання.
5. Конституційна відповідальність урядів.

Тема 8. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

ПЛАН

1. Поняття судової влади та судової системи.
2. Конституційно-правове регулювання судової влади в зарубіжних країнах.
3. Конституційні засади судової організації.
4. Принципи побудови судів.
5. Конституційні принципи правосуддя.

2. ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

2.1. Блок завдань для самостійної роботи

Тема 1

1. Предмет правового регулювання конституційного права у зарубіжних країнах.
2. Методи правового регулювання конституційного права у зарубіжних країнах.
3. Тенденції розвитку конституційного права у зарубіжних країнах в умовах глобалізаційних процесів.

Тема 2

1. Правова природа конституції.
2. Поняття та сутність фіктивної конституції.
3. Роль конституції в ствердженні загальнолюдських цінностей та стандартів прав людини.

Тема 3

1. Концептуальні підходи до розуміння правового статусу особи.
2. Біпатризм, поліпатризм та апатризм: поняття та специфічні риси.
3. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб та біженців.

Тема 4

1. Класичні та нетипові форми державного правління: специфічні риси.
2. Федерація та конфедерація: основні відмінності.
3. Авторитаризм, націоналізм, фашизм, диктатура як антидемократичні способи державного режиму.

Тема 5

1. Генеза інституту глави держави.
2. Повноваження глави держави у сфері національної безпеки та оборони.
3. Імпічмент як форма дострокового припинення повноважень президента.

Тема 6

1. Генеза інституту парламенту.
2. Типи парламентів у сучасному світі та їхній правовий статус.
3. Індемнітет та імунітет як складова правового статусу депутата.

Тема 7

1. Генеза інституту уряду.
2. Правовий статус глави уряду.
3. Відставка уряду.

Тема 8

1. Критерії відбору суддівського корпусу.
2. Суддівський імунітет.
3. Нетипові суди у зарубіжних країнах.

2.2. Блок законодавства і судових рішень

Блок законодавства

§	ЗАКОНОДАВСТВО
---	---------------

Акт про Північну Ірландію 2000 р. призупинив діяльність Північної Асамблеї Ірландії та деяких інших органів на невизначений (у даному акті) час до врегулювання конфліктної ситуації. Цей Акт регулює як питання управління на період призупинення, так і порядок відновлення цього параграфа.

Зокрема, він передбачає:

«1. (1) На час дії цього параграфа Асамблея Північної Ірландії призупиняє свою діяльність і у відповідності з положеннями цього параграфу:

(2) Жоден акт не може бути прийнятий Асамблеєю;

(3) Ні Асамблея, ні Комітет Асамблеї не можуть проводити зібрання чи займатися будь-якою іншою діяльністю;

(4) Жодна особа не може продовжувати залишатися на своїй посаді чи вважатися такою, що обрана чи призначена, в якості міністрів чи молодшого міністра чи у якості голови чи заступника голови створеного на основі закону комітету;

(5) Функції, встановлені параграфом 52 і 53 Акту про Північну Ірландію 1998 р. (Північно-Південна Міністерська Рада і Британо-Ірландська Рада), не повинні виконуватися.

2. (1) Після вступу у силу параграфа 1, якщо це буде визнано доцільним, державний міністр може прийняти заходи щодо ініціювання перегляду частини про прийняття, реалізацію та перегляд Угоди у Белфасті.

(2) Державний секретар своїм наказом («наказ про відновлення») вправі на момент, установлений цим наказом, припинити дії, передбачені параграфом 1».

Питання

Який це акт – постійний чи тимчасовий? Аргументуйте відповідь.

§	ЗАКОНОДАВСТВО
---	---------------

Згідно з п. 3 ст. 2 Конституції Грузії 1995 р. в редакції 2004 р. «державно-територіальний устрій Грузії буде визначено конституційним

законом на основі принципу розмежування повноважень після повного відновлення юрисдикції Грузії на всій території держави».

Відповідно до п. 3 ст. 3 статус Аджарської Автономної Республіки визначається конституційним законом «Про статус Аджарської Автономної Республіки».

Згідно з п. 4 ст. 2, «порядок створення, повноваження органів місцевого самоуправління і їх відносини з державними органами визначаються органічним законом».

Згідно з п. 4 ст. 4 «склад, повноваження і порядок виборів палат (Парламенту – О.В.) визначається законом».

Стаття 11: «Державні символи Грузії встановлюються органічним законом».

Пункт 3 ст. 12: «Порядок набуття і втрати громадянства Грузії визначається органічним законом».

Пункт 2 ст. 26: «У відповідності з органічним законом громадяни Грузії мають право створювати політичні партії, інші політичні об'єднання».

Пункт 5 ст. 50: «Порядок обрання члена Парламенту, а також недопустимість участі особи у виборах в якості кандидата визначається Конституцією та органічним законом».

Пункт 10 ст. 70: «Порядок і умови проведення виборів Президента визначається Конституцією та органічним законом».

Пункт 3 ст. 74: «Питання, пов'язані з призначенням чи проведенням референдуму, регулюються органічним законом».

Стаття 76¹: «Повноваження і порядок діяльності прокуратури Грузії визначається органічним законом».

Пункт 1 ст. 83: «Повноваження, порядок створення і діяльності Конституційного суду визначається Конституцією та органічним законом».

Пункт 3 ст. 92: «Повноваження, організація і порядок діяльності прокуратури визначається органічним законом».

Пункт 2 ст. 99: «Склад, повноваження і порядок діяльності Ради національної безпеки визначається органічним законом».

У решті статей Конституції зустрічаються згадки про регулювання просто законами.

Питання

- 1). Чи можна визначити у цілому принцип, за яким та чи інша сфера віднесена до регулювання конституційним чи органічним законом?
- 2). З яких питань передбачено прийняття конституційних законів?

Порівняйте структуру Конституції Франції, Основного закону ФРН і Конституції Японії.

Конституція Франції 1958 р.	Основний закон ФРН 1949 р.	Конституція Японії 1947 р.
Преамбула. Розділ I. Про суверенітет. Розділ II. Президент Республіки. Розділ III. Уряд. Розділ IV. Парламент. Розділ V. Про відносини між Парламентом і Урядом. Розділ VI. Про міжнародні договори і угоди. Розділ VII. Конституційна рада. Розділ VIII. Про судову владу. Розділ IX. Висока палата правосуддя. Розділ X. Про кримінальну відповідальність членів парламенту. Розділ XI. Економічна і соціальна рада. Розділ XII. Про територіальні колективи. Розділ XIII. Перехідні положення про Нову Каледонію. Розділ XIV. Угоди про об'єднання. Розділ XV. Про Європейські співтовариства і Європейський Союз. Розділ XVI. Про перегляд конституції. Розділ XVII. Перехідні положення.	Преамбула. I. Основні права. II. Федерація і землі. III. Бундестаг. IV. Бундесрат. IV а. Спільний комітет. V. Федеральний президент. VI. Федеральний уряд. VII. Законодавство федерації. VIII. Виконання федеральних законів і адміністрація. VIII а. Загальні задачі. IX. Правосуддя. X. Фінанси. X а. Стан оборони XI. Заключні положення.	Преамбула. I. Імператор. II. Відмова від війни. III. Права та обов'язки народу. IV. Парламент. V. Кабінет. VI. Судова влада. VII. Фінанси. VIII. Місцеве самоуправління. IX. Поправки. X. Верховний закон. XI. Додаткові положення.

Питання

- 1). Що є спільного у структурі вказаних конституцій? Обґрунтуйте свою відповідь.
- 2). З чим, на Вашу думку, пов'язані відмінності?

Глава 3 частини 2 Конституції Швейцарії 1999 р. «Соціальні цілі» містить одну статтю – 41, яка гласить: «1. Союз і кантони на додаток до особистої відповідальності і особистої ініціативи виступають за те, щоб:

- а) кожна особа брала участь у системі соціального захисту;
- б) кожна особа отримувала необхідну турботу про своє здоров'я;
- в) сім'ї, як єдність дорослих і дітей, були захищені і користувались сприянням;

- г) працездатні могли покривати свої витрати на життя завдяки праці на відповідних умовах;

- д) ті, хто потребують житла для себе і своєї сім'ї, могли знаходити житло на прийнятних умовах;

- е) діти і підлітки, а також особа в працездатному віці могли отримати відповідно до своїх здібностей освіту, професійну підготовку і перепідготовку;

- ж) діти і підлітки заохочувалися у своєму розвитку у самостійні і соціально відповідальні особи і підтримувалися у своїй соціальній, культурній і політичній інтеграції.

2. Союз і кантони виступають за те, щоб кожна особа була захищена від економічних наслідків віку, інвалідності, хвороби, нещасного випадку, безробіття, материнства, сирітства і вдівства.

3. Вони прагнуть до досягнення соціальних цілей у рамках своєї конституційної компетентності і наявних у них коштів.

4. Із соціальних цілей не можуть виводитися ніякі безпосередні претензії на державне обслуговування.

Питання

- 1). Яка роль відведена в даних положеннях особистій відповідальності і приватній ініціативі в соціальній сфері?
- 2). Які аспекти соціальної сфери згадаються в якості об'єкта зусилля з боку союзу і кантонів?

Стаття 45 Конституції Ірландії 1937 року гласить: «принципи соціальної політики, встановлені в цій статті, призначені бути загальним началом для парламенту. Застосування цих принципів в законах повинно бути виключно компетенцією парламенту і не повинно бути підсудно ніякому суду згідно з положеннями дійсної Конституції».

Питання

- 1). Зіставте дане положення і п. 4 наведеної вище ст. 41 Конституції Швейцарії 1999 р. Який зміст укладається в дані положення?

§

Законодавство

Національна народна асамблея Алжиру складається з 380 депутатів, обраних прямим голосуванням, – 8 місць зарезервовано за алжирцями, що проживають за кордоном.

Питання

З якою ціллю резервуються місця для громадян, що проживають за кордоном?

§

Законодавство

У зв'язку із святкуванням тисячоліття заснування держави і християнізації Угорщини в 2000 р. парламент Угорщини прийняв Закон «В пам'ять про заснування держави Святим Іштваном».

Символічність прийняття Закону підкреслювалась, в тому числі, і порядком його опублікування, він був прийнятий 21 грудня 1999 р., не пронумерований як Закон № 1 2000 р. і оприлюднений 1 січня 2000 р. в № 1 «Magyar Közlöny», в тому числі вдень тисячоліття коронації.

В Угорщині першочергово передбачалося розпочати нове тисячоліття з новою Конституцією, але дійти компромісного варіанту і завершити роботу над нею не вдалося, з приводу ж Закону такий компроміс вдалося досягти, хоч деякі партії заперечували (соціалісти і ліберали). Тому продовжує діяти Конституція 1949 р. із внесеними змінами, а початок тисячоліття було відмічено прийняттям такого своєрідного закону. Водночас у певному розумінні видання такого закону можна розглядати як данину традиції: в 1848 р. аналогічний акт був виданий ерцгерцогом Жозефом. Положення, які носять характер нагадування, містяться у преамбулі Закону і в § 1. В них відзначається значення коронації Батьком короля Стефана I (угорський варіант Іштван), прозваного Святим, для угорської держави. Власне нормативний зміст Закону зводиться до регулювання питань статусу Священної корони, яка, як говориться у преамбулі Закону, «існує як реліквія, уособлює у свідомості нації і в угорській державно-правовій традиції безперервність і незалежність угорської держави, і віднесених до неї релігій (королівського скіпетра, королівської мантиї, держави і

коронаційного меча). Священна корона – не тільки символ угорської державності, що згадується в Конституції (у зв'язку з описанням державного герба Угорщини), але і конкретна річ (так як і релігія), місцезнаходження якої по закону змінюється. Тепер корона і релігія (за винятком мантиї), будуть зберігатися не в музеї, а в будівлі парламенту. Крім того, створений Корпус Священної корони, до складу якого входить Президент Республіки, міністр-голова, голова Державного зібрання, голова Конституційного суду і президент Угорської академії наук. На Корпус покладено завдання по забезпеченню зберігання реліквій та дача дозволу на відповідні заходи, пов'язані із цим. Крім того, в Законі в основних рисах визначений порядок прийняття рішень та інші питання діяльності Корпусу.

Питання

- 1). Яке правове значення даного Закону?
- 2). Як, на Вашу думку, поєднуються положення Закону з положенням абз. 2 § 70 / G Конституції Угорщини, забороняючи державі «визначати наукову істину» і надаючи це право тільки діячам науки?

§

ЗАКОНОДАВСТВО

Вивчіть наведені далі витяги із Положення про регулювання релігійної діяльності іноземного громадянина на території КНР (оприлюдненого Указом Державної Ради КНР № 144 від 31 січня 1994 р.) і дайте відповідь на запитання.

Стаття 2. КНР вважає свободу віросповідання іноземних громадян на території Китаю, бере під свою охорону діяльність іноземних громадян по здійсненню дружніх контактів, культурного і наукового обміну із релігійними організаціями КНР в галузі релігійної діяльності.

Стаття 3. Іноземні громадяни можуть приймати участь в релігійній діяльності в розміщених на території Китаю місцях здійснення культових обрядів таких, як храми, монастирі, мечеті, і церкви. Іноземні громадяни по запрошенню релігійних організацій рівня провінцій, автономних районів, міст центрального підпорядкування і вище можуть виступати з проповідями, вести релігійні служби в містах здійснення культових обрядів на території Китаю.

Стаття 4. Іноземні громадяни за наявності дозволу органів по справі релігії народних урядів рівня повіту і вище можуть організовувати у

спеціально відведених місцях здійснення культових обрядів релігійну діяльність за участю іноземних громадян.

Стаття 5. Іноземні громадяни можуть користуватися на території Китаю послугами китайських служителів культу для проведення обряду хрещення, одруження, поховання та інших.

Стаття 7. Набір іноземними громадянами слухачів для проходження підготовки в якості служителя культу за рубежом, а також направлення із-за рубежу в релігійні навчальні заклади Китаю студентів і викладачів здійснюються відповідно існуючих у Китаї правил.

Стаття 8. Іноземні громадяни, які здійснюють релігійну діяльність на території Китаю, зобов'язані поважати закони і нормативні акти КНР. Їм заборонено утворювати на території КНР релігійні організації, засновувати виконавчі релігійні органи, місця здійснення культових обрядів і релігійні навчальні заклади, залучати нових релігійних прихильників із числа громадян КНР, назначати служителів культу, а також вести іншу пропагандистку діяльність.

Стаття 10. Чинне Положення також регулює релігійну діяльність у КНР іноземних організацій.

Стаття 11. Чинне Положення також регулює діяльність в КНР китайських громадян, постійно проживаючих за рубежом, жителів Тайваню, Сянгану і Аоминя.

Питання

- 1). Якими права в релігійній сфері володіють іноземці в КНР?
- 2). Які обмеження існують у даній сфері в КНР?

Блок судових рішень

СУДОВЕ РІШЕННЯ

Згідно п. 1 ст. 81 Конституції Іспанії 1978 р. законодавець приймає органічні закони для введення статутів конкретних автономних спільнот.

Для створення єдиних правових основ автономізації в Іспанії робилася спроба прийняти Органічний закон про гармонізацію процесу автономізації. Конституція Іспанії 1978 р. прямо не передбачає прийняття такого акта. Конституційний суд висловлювався проти застосування аналогії.

(STC 76/1985, de 5 de agosto).

Питання

Як Ви вважаєте, у який спосіб Конституційний суд Іспанії зміг обґрунтувати своє рішення?

СУДОВЕ РІШЕННЯ

Наведене нижче повідомлення «Новини Іспанії» пов'язано зі рішенням Європейського суду за позовом чотирьох представниць вищої іспанської знаті з проханням захистити їхні права на аристократичні титули, котрі були у свій час отримані їхніми молодшими родичами по чоловічій лінії. Раніше вони зверталися до Конституційного суду Іспанії, посиляючись на те, що в Конституції Іспанії проголошено рівність чоловіка та жінки. Стаття 14 Конституції Іспанії проголошує: «Усі іспанці рівні перед законом, і не допускається ніякої дискримінації за народженням, расою, статтю, віросповіданням, поглядами чи за будь-якими іншими підставами персонального чи соціального характеру».

«...Конституційний суд відмовив жінкам у задоволенні пред'явленого позову, обґрунтовуючи свою позицію тим, що аристократичні титули у теперішній час є всього лише «історичним символом», а тому повинна враховуватися традиція про перевагу чоловіків у подібних випадках над жінками. Оспорюючи таке трактування Конституційного суду, позивачки посилалися на те, що володіння титулом дає багатьом іспанцям-аристократам матеріальну, а не «символічну» вигоду. Так, у позові, що був поданий до Страсбургу, знатні дами наводять конкретні приклади

герцогині Альба, графа Андського і маркіза де Косерес, котрим їхні титули допомагають досить успішно вести їхній бізнес.

Крім цього, за зауваженнями дам, аристократи отримують немалий дохід, дозволяючи, наприклад, використовувати свої титули при рекламі виноробних фірм».

Джерело: Новини Іспанії, Мадрид, 1999, 10 листопада.

Питання

- 1). Проаналізуйте, будь ласка, доводи аристократок і Конституційного суду Іспанії. Які доводи на користь тієї чи іншої позиції Ви могли би навести?
- 2). Яка Ваша думка з розглядуваного питання?
- 3). Яке рішення, на Вашу думку, виніс Європейський суд з прав людини?

СУДОВЕ РІШЕННЯ

Ознайомтесь із порівнянням українського і бельгійського досвіду регулювання статусу державної мови в особливій думці судді українського Конституційного суду О. Мироненка відносно Рішення Конституційного Суду України у справі у зв'язку з конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України відносно застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування і використання її в навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови).

Питання

- 1). У чому суддя бачить переваги бельгійського досвіду правового регулювання статусу державної мови? Проаналізуйте зміст ст. 30 Конституції Бельгії 1994 р.: «Використовування прийнятих в Бельгії мов носить не обов'язковий характер; воно може регулюватися лише законом і тільки по відношенню до актів органів державної влади і щодо судочинства».
- 2). У чому головний недолік українського підходу до регулювання статусу мови, на думку судді?
- 3). Про які проблеми, зв'язані з регулюванням статусу мови, Ви дізналися з рішення Конституційного Суду і особливої думки судді (вказати, мінімум, 2-3 проблеми)?

СУДОВЕ РІШЕННЯ

Із рішення Конституційного трибуналу Іспанії по процедурі ампаро:

«Положення які для багатьох уособлюють концепцію громадянина, не можна заперечувати по відношенню до юридичних осіб, у тому числі по відношенню до торгових товариств, які у випадку непередбаченого порушення права, закріпленого у ст. 24 Конституції зможуть порушити процес ампаро (рішення № 53/ 1988 від 20 червня).

Джерело: Constitucion Espanola. Con las Doctrinas del Tribunal Supremo, Tribunal Central de Trabajo y Tribunal Europeo de Derechos Humanos los Tratados Internacionales suscritos por Espanca y la Lista de las Leyes dictadas en Desorrollo de la Constitucion. Madrid: Edilorial Colex, 1988. - P. 130.

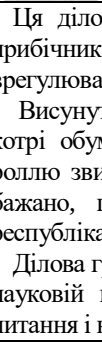
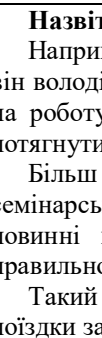
Питання

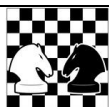
Прокоментуйте дане рішення Конституційного трибуналу Іспанії.

- 1). Яке право, на думку Конституційного трибуналу, поширюється на торгові товариства?
- 2). З якою концепцією Конституційний трибунал пов'язує поширення даного права на юридичних осіб?
- 3). Які можливі наслідки даного рішення?

2.3. Блок ділових ігор

У даному блоці пропонується виконати перевіірочні завдання різного рівня складності і обсягу з усіх, передбачених навчальною програмою, тем. Зокрема, пропонується студентам перевірити свої знання за допомогою участі у ділових іграх, які можуть бути проведені на семінарських заняттях. У цілому запропонований блок дозволяє контролювати засвоєння матеріалу в процесі навчання.

	Ділова гра 1 Дискусія з теми «Звичай чи закон: чому надати перевагу для врегулювання конституційно-правових відносин?»
	Ця ділова гра призначена для роботи в групі, котра поділяється на дві – прибічники врегулювання конституційно-правових відносин звичаєм і прибічників врегулювання законом. Висунуті в процесі дискусії аргументи розглядаються на прикладі інститутів, котрі обумовлюються наперед. Найбільш доступні варіанти країн зі вагомою роллю звичаю – Великобританія, для більшої впевненості і чіткості порівняння бажано, щоб приклади «суперників» були представлені також не тільки республіками, але й парламентарними монархіями. Ділова гра може проходити у формі заслуховування і обговорення «доповідей на науковій конференції юристів різних країн». У виступах аналізується теорія питання і конкретні випадки з практики.
	Ділова гра 2
	Назвіть можливі помилки іноземців. Наприклад, іноземець, що прибув по туристичній візі, може вважати, що він володіє правом на працю у даній країні та може влаштуватися тимчасово на роботу. Проте насправді за законодавством зарубіжних країн це може потягнути... Більш живим і наглядним прикладом є варіант, що застосовується на семінарських заняттях. Група по 4-5 осіб зображають таку ситуацію, а решта повинні визначити, в чому помилка іноземця і як потрібно вчиняти правильно. Такий тренінг, окрім навчальних цілей, може бути корисний під час поїздки за кордон.

Ділова гра 3

Уявіть, що Ви є законодавцем і пропонуєте свій законопроект про вибори. Використайте законодавство зарубіжних країн.

Запитання

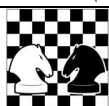
1. Як Ви його використаєте?

Продумайте варіанти країн з різним політичним режимом.

Продумайте варіанти, за яких Ви є представником різних політичних сил та партій.

2. Якщо Ваш законопроект не буде прийнято, то джерелом - науки чи галузі він буде?

3. А якщо буде прийнятий, то джерелом – науки чи галузі він буде?

Ділова гра 4

Перший варіант

Голландський омбудсмен.

Для проведення даної гри відбирається серед студентів «омбудсмен», декілька його помічників і кілька груп (3-4 особи), котрі звертаються до нього з різними скаргами. Скарги повинні бути підготовлені завчасно і наперед передані «омбудсмену». Він та його помічники готують відповідь, котра також завчасно повідомляється особам, що зверталися зі скаргами.

Підготовка скарг здійснюється при контролі і з допомогою викладача.

Результат обговорюється на семінарі, при цьому особлива увага приділяється колу питань, що розглядаються омбудсменом, критеріям аналізу матеріалу, а також його повноважень щодо надання допомоги тим особам, що до нього звернулися.

Другий варіант

Конференція по обміну досвідом омбудсменів.

Група розділяється на дві частини, одна з яких представляє апарат голландського омбудсмена, а друга, наприклад, киргизького.

Обидві частини готують доповіді і повідомлення, задають один одному запитання з тим, щоб порівняти досвід правового регулювання даного інституту в двох країнах.

2.4. Блок задач

Задача № 1

Конституційний суд у парламентарній республіці (Угорщини, Німеччини, Італії і ін.) визнав акт уряду таким, що суперечить конституції.

Який статус такого акта, що робити з ним далі, і як можуть діяти парламент і уряд у такій ситуації, маючи на увазі, що в парламентарній республіці парламент контролює уряд?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 2

Штат Флорида прийняв закон про введення 30-доларової купюри із зображення 33-го Президента США Гаррі Трумена.

Чи може даний закон вступити в силу?

Чому?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 3

Використовуючи дослід організації влади в зарубіжних країнах, підготуйте пропозиції щодо вдосконалення змісту форм правління Української держави в вигляді "мініпроекту" Закону України "Про внесення змін у Конституцію України".

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 4

Ви вже вивчили предмет "Конституційне право зарубіжних країн" і склали з нього іспит. До Вас звернувся студент-заочник із проханням проконсультувати його з питання, яке він недостатньо зрозумів, вивчаючи його самостійно за підручником, а саме, що таке "гнучка", "жорстка", "змішана" конституції.

Допоможіть студенту-заочнику.

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 5

Залежно від порядку і складності внесення змін і доповнень усі конституції прийнято поділяти на гнучкі, жорсткі, змішані.

Як Ви вважаєте, до якого типу можна віднести Конституцію США?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 6

На одному із засідань гуртка з конституційного права виникла суперечка з приводу розуміння юридичних властивостей конституції. Одні студенти стверджували, що юридичні властивості конституції такі ж, як і будь-якого правового документа, інші доказували, що юридичні властивості конституції - це її ознаки як основного закону держави.

Яка Ваша позиція з цього питання?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 7

Португальська Конституція 1976 р., зокрема, свідчить: «Соціально-економічна організація ґрунтується на наступних принципах:.. усупільнення засобів виробництва і земель, а також природних ресурсів відповідно до суспільних інтересів... демократичне планування економіки... захист кооперативної і суспільної власності на засоби виробництва... демократичне планування економіки... захист кооперативної і суспільної власності на засоби виробництва... демократична участь трудящих». «Забезпечується ефективна участь трудящих в управлінні підприємствами державного сектора». «Держава... в першу чергу зобов'язано... сприяти зростанню економічного і соціального добробуту... особливо якнайменше забезпечених класів».

Чи є така конституція конституцією соціалістичного типу? А — так, Б — ні.

Поясніть, чому.

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 8

Студент М. Бас заявив, що розходження між фактичною і юридичною конституціями можливе лише у країнах із тоталітарним режимом і що це розходження зовсім не властиве для демократичних країн.

Визначте своє ставлення до цього питання, підтвердіть його прикладами.

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 9

На одному з семінарських занять з конституційного права студент К. Зарубайко заявив, що він, порівнявши конституцію з іншими правовими актами, прийшов до висновку, що вони мало чим відрізняються один від одного. Студент В. Собко заперечив йому і навів цілий ряд рис, які властиві саме конституції.

Яка Ваша позиція з цього питання?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 10

Відомо, що системотворча функція конституції полягає у тому, що вона забезпечує цілісність і збалансованість правової системи, її динамізм і стабільність, визначає принципові вимоги щодо призначення, змісту та методів галузей права, окреслює єдині засади правотворчості і застосування права, законності та правопорядку, є своєрідним нормативним орієнтиром.

Проілюструйте цю функцію конституційна прикладах.

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 11

Під час проведення референдуму про внесення змін до Конституції Македонії, загальна кількість виборців складала менше половини від загального виборчого корпусу. За результатом підрахування голосів більшість виборців підтримали пропозицію.

Чи буде дана конституційна поправка схвалена на референдумі?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 12

Громадянина Литви за вчинений злочин було засуджено до виправних робіт. Він вирішив оскаржити дії суду, посилаючись на те, що Конституцією Литви заборонена примусова праця.

Вирішіть ситуацію відповідно до чинного законодавства Литви.

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 13

Клаус Шульц стверджує, що діями підприємства “Мерседес” було порушено його права. Адміністрація підприємства не прийняла його на роботу й аргументувала це тим, що його віросповідання та світогляд не відповідають встановленим на підприємстві вимогам.

Оцініть дії адміністрації.

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 14

Омбудсман (парламентський комісар) по рівноправності мов в Канаді прийняв ухвалу про накладення штрафу на мера р. Рівний (провінція Квебек), який видавав розпорядження, що стосуються громадян, тільки англійською або французькою мовами, хоча в провінції встановлена рівноправність цих мов.

Чи правильно вчинив омбудсман?

А — правильно; **Б** — неправильно.

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 15

Особа, що має громадянство Польщі, Канади і Перу (множинне громадянство), висунута кандидатом на посаду президента Польщі. Особа відповідає всім умовам, що пред’являються до кандидата в президенти. Такий кандидат: **А** — має право балотуватися; **Б** — не має такого права; **В** — не повинен бути зареєстрований як кандидат; **Г** — повинен бути зареєстрований, але у разі обрання президентом Польщі відмовитися від іншого громадянства.

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 16

Громадянин А. через політичні переслідування у своїй державі емігрував до Болгарії. Там він попросив політичного притулку на невизначений термін. З цього приводу йому необхідно ознайомитись зі статусом політемігранта в цій країні.

Якими основними правами та обов'язками наділяються політемігранти в Болгарії?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 17

Громадяни Італії вирішили провести демонстрацію з приводу захисту їхніх громадянських прав. Жодних попередніх повідомлень чи сповіщень до органів влади вони не подавали.

Чи правильно вчинили громадяни (Чи має право така демонстрація бути проведеною)?

Як Основний закон Італії трактує дану ситуацію?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 18

Громадянин Франції не задоволений рішенням суду першої інстанції. На його думку, суд призначив як покарання надмірно високу суму штрафу за порушення громадського порядку. Громадянин вважає, що рішення суду чинить замах на його конституційне право власності. Він звертається: **А** — до апеляційного суду; **Б** — до касаційного суду; **В** — до Європейського Суду з прав людини; **Г** — до Конституційної ради (вона розглядає скарги громадян на порушення прав людини).

Які дії громадянина правомірні?

Чому?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 19

У сім'ї, членами якої є громадянин Естонії та громадянка Франції, народилася дитина. Сім'я проживає на території Естонії, де і була народжена дитина.

Чи має право новонароджена дитина набути громадянства Естонії за народженням (Чи відбудеться процес філіації)?

Який принцип застосовується при визначенні громадянства новонародженого?

Як в Конституції Естонії відображене дане питання?

Обґрунтувати відповідь.

Задача № 20

18-річний громадянин Нової Зеландії виявив бажання вийти із громадянства даної держави, зробивши заяву до Виконавчої ради про відмову від свого громадянства.

Чи легітимними є дії хлопця?

Яким чином дане питання знаходить своє відображення в законодавстві Нової Зеландії?

Які країни застосовують схожу практику виходу з громадянства?

Обґрунтувати відповідь.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

Нормативні акти:

1. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (резолюція ГА ООН резолюцією 47/135). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text.
2. Європейська конвенція про громадянство. Серія договорів Ради Європи № 166. URL: <https://rm.coe.int/168007f2c8>
3. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
4. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
5. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. URL: http://www.un.org/tu/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml.
6. Конвенція ООН про статус біженців 1951 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
8. Конвенція про права дитини 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
9. Конвенція про статус апатридів 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232#Text
10. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Серія договорів Ради Європи № 210. URL: www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention
11. Конституція Італійської Республіки/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович; пер. Т.В. Руденко, В.С. Станіч// Конституції країн світу: Італійська Республіка, Держава-Місто Ватикан, Королівство Іспанія, Португальська Республіка. Київ: ОВК, 2021. С. 19–77.
12. Конституція Королівства Бельгія/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович// Конституції країн світу: Королівство Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Швеція. Київ: ОВК, 2021. С. 17–107.
13. Конституція Королівства Іспанії/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович; пер. Т.В. Руденко, В.С. Станіч// Конституції країн світу: Італійська Республіка, Держава-Місто Ватикан, Королівство Іспанія, Португальська Республіка. Київ: ОВК, 2021. С. 85–163.
14. Конституція Королівства Швеція/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович// Конституції країн світу: Королівство Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Швеція. Київ: ОВК, 2021. С. 246–370.

15. Конституція Литовської Республіки/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович; пер. А.О. Воїнова// Конституції країн світу: Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Естонська Республіка. Київ: ОБК, 2022. С. 35–100.
16. Конституція Португальської Республіки/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович; пер. Т.В. Руденко, В.С. Станіч// Конституції країн світу: Італійська Республіка, Держава-місто Ватикан, Королівство Іспанія, Португальська Республіка. Київ: ОБК, 2021. С. 164–317.
17. Конституція Республіки Мальта/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович; пер. В.С. Станіч// Конституції країн світу: Королівство Нідерланди, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Князівство Монако. Київ: ОБК, 2023. С. 104–232.
18. Конституція Республіки Хорватія/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович; пер. Т.В. Руденко// Конституції країн світу: Республіка Болгарія, Румунія, Угорщина, Республіка Хорватія. Київ: ОБК, 2021. С. 193–249.
19. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
20. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
21. Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права від 16 грудня 1966 року URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042
22. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.). URL: www.judges.org.ua/d5.htm.
23. Основний Закон Угорщини/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович; пер. Т.В. Руденко// Конституції країн світу: Республіка Болгарія, Румунія, Угорщина, Республіка Хорватія. Київ: ОБК, 2021. – С. 123–192.
24. Основний закон Федеративної Республіки Німеччина/ О.В. Коротюк, О.В. Лавринович// Конституції країн світу: Королівство Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Швеція. Київ: ОБК, 2021. С. 108–245.
25. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Конвенція 1951 року та Протокол 1967 року про статус біженців. URL: www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/1951-refugee-convention
26. Basic Law for the Federal Republic of Germany: 23 May 1949, Last amended on 28 June 2022. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html Basic Law of Governance Saudi Arabia: 1992 No: A/90. URL: <https://www.saudiembassy.net/basic-law-governance>
27. Constitution de la République française: constitution du 4 octobre 1958 (Version mise à jour en janvier 2015). URL: https://www.assembleenationale.fr/connaissance/constitution.asp#titre_
28. Constitution of France: of October 4, 1958. URL: https://www.conseilconstitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constitution_anglais_oct2009.pdf
29. Constitution of the Italian Republic: Given in Rome on this 27th Day of December

1947. Senato della Repubblica. 43 p. URL: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/ costituzione_inglese.pdf
30. Constitution of the People's Republic of China. Posted: November-20-2019. URL: <http://www.npc.gov.cn/englishnpc/constitution2019/201911/1f65146fb6104dd3a2793875d19b5b29.shtml>
31. Constitution of the Republic of Türkiye, Rules of Procedure of the Grand National Assembly of Türkiye. GNAT Printing House, 2019. Ankara. 266 p. URL: https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/TC_Anayasasi_ve_TBMM_Ic_Tuzugu_Ingilizce.pdf
32. Constitution of the United States 1787. URL: https://www.senate.gov/civics/resources/pdf/US_Constitution-Senate_Publication_103-21.pdf
33. European Convention on Human Rights: as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15, supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16. Council of Europe. 34 p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
34. International Covenant on Civil and Political Rights: General Assembly resolution 2200A (XXI), 16 December 1966. OOH: вебсайт. URL: <https://www.ohchr.org/en/instrumentsmechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
35. International Covenant on Social, Economic and Cultural Rights: General Assembly resolution 2200A (XXI), 16 December 1966. OOH: вебсайт. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenanteconomic-social-and-cultural-rights>
36. The Constitution of the Republic of Poland of 2ND April, 1997. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>
37. The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen: Approved by the National Assembly of France, August 26, 1789. URL: <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/thedeclaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen> 1
38. The Spanish Constitution 1978. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado. 52 p. URL: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf>
39. Universal Declaration of Human Rights: proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A). OOH: вебсайт. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Підручники, посібники, наукові праці:

1. Батан Ю.Д. Порівняльне конституційне право: навч.-метод. посібник/ Ю.Д. Батан; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2022. 137 с.
2. Державознавство. Підручник. В.Сухонос, В.Сухонос, Р.Білокінь, А.Куліш. Університетська книга. 2021. 493 с.
3. Захарченко П., Лаврик Г. Конституційне право держав-членів Європейського Союзу: підручник. Полтава: ПУЕТ, 2024. 389 с.

4. Компас. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Друге видання, переглянуте у 2020 році, оновлене у 2023 році. За редакцією: П. Брандер, Е. Кін, В.Юхаж, А.Шнайдер. Страсбург: Видавництво Ради Європи, 2023. 496 с.
5. Конституційне право зарубіжних країн: навчально-методичний посібник/ О.Т. Волощук, В.Л. Качурінер, В.Ю. Колесник. Одеса: Фенікс, 2021. 145 с.
6. Конституційне право України: Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород: РІК-У, 2023. 536 с.
7. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.
8. Конституційний процес: навчально-методичний посібник/ Національний університет «Одеська юридична академія», Кафедра конституційного права; уклад.: В. Панасюк, Ю. Бальдій, І. Глиняний. Одеса: Фенікс, 2024. 80 с.
9. Посібник для підготовки до іспиту з державного (конституційного) права зарубіжних країн. Закоморна К.: Право. 2021. 248 с.
10. Правова основа європейських держав. Конституції Франції, Італії, Польщі. В. Шаповал. Юрінком Інтер. 2023. 148 с.
11. Терлецький Д.С., Батан Ю.Д. Права людини в порівняльному вимірі. Одеса: Фенікс, 2022. 44 с.
12. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник. 13-те вид., виправ. та допов./ НАН України. Інститут історії України. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 224 с.

Допоміжна:

1. Амелін О. Модернізація конституційно-правового статусу суддів в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2024. Т. 14. № 1. С. 40–49.
2. Багмет А.А. Повноваження та компетенція омбудсмена у питанні захисту прав військовослужбовців. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. № 120. С. 115–121.
3. Бевз Ю.В. Конституційно-правові засади організації та діяльності політичних партій: дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет ім. Василя Стуса. Вінниця, 2024. 305 с.
4. Берч В.В. Безпосередня судова демократія як конституційно-правовий феномен. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 100–104.
5. Белов Д., Белова М., Внесення змін до конституції: доктрина та практика зарубіжних країн. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 2. С. 19-25.
6. Біла книга підготовки та проведення повосенніх виборів. Частина І: [проект станом на 22 січня 2024 р.]/ А. Шушковська, Ю. Кириченко, Д. Ковриженко

- [та ін.]. Київ: Центр політико-правових реформ, 2024. 37 с.
7. Білоскурська О.В. Обов'язок володіти державною мовою: аналіз правового регулювання на основі чинного законодавства та рішень Конституційного Суду України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 110–114.
 8. Боднаренко В. Кібербезпека: роль держави у захисті суспільства та окремої особистості у збереженні міжетнічного миру. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8. Спецвип. 1. С. 18–21.
 9. Бутков О.І. Конституційно-правові засади проведення громадських обговорень в Україні : дис. ... д-ра філософії/ Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 249 с.
 10. Буткова О.Я. Конституційно-правові засади громадської експертизи в Україні : дис. ... д-ра філософії/ Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 237 с.
 11. Вигівська А. С. Конституційно-правові засади фінансового забезпечення підготовки і проведення виборів народних депутатів України : дис. ... д-ра філософії / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2023. 196 с.
 12. Владишевська В.В., Храпенко О.О. Організація захисту у міжнародному кримінальному суді. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2022. С. 841–843.
 13. Вовк В.М. Право на безпеку як фундаментальне право людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 27–30.
 14. Волощук О.Т. Зловживання правом при зверненні до ЄСПЛ шляхом вживання особливо образливих та провокаційних висловлювань. *Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України: збірник наукових праць учасників IV науково-практичного круглого столу* (м. Київ, 17 червня 2021 року): упорядник В.М.Короленко. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України, 2021. С. 43–53.
 15. Волощук О.Т., Гетманцев М.О. Зловживання правом шляхом умисного спотворення фактів у разі звернення до ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. № 2. 2021. С. 302–309. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/54.pdf> DOI: <http://doi.org/10.37749/10.32849/2663-5313/2021.2.53>
 16. Воронов Д.О. Виконання рішень Конституційного Суду України: проблеми теорії і практики: дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет ім. Василя Стуса. Вінниця, 2023. 200 с.
 17. Гета Д.С., Кисильова К.В., Ковач Я.В. Роль конституційного суду у захисті громадянських прав під час воєнного стану. *Академічні візії*. 2024. № 30. С. 1–12.
 18. Гетьманцева Н.Д. Рішення Конституційного Суду України як юридичний засіб зміцнення конституційної законності. *Правова парадигма відновлення*

України: проблеми та перспективи : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лютого 2024 р.)/ Національний авіаційний університет. Тернопіль: Вектор, 2024. С. 459–462.

19. Громовчук М.В., Белов Д.М., Принцип гуманізму, як основоположний принцип побудови сучасної правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2021. Випуск 65. С. 46–50.
20. Денисенко К.В., Борко І.С. Реалізація цифрових та інформаційних прав людини в соціальних мережах Instagram та Facebook. *Соціологія права*. 2022. № 3/4. С. 31–34.
21. Дорошенко Е.Р. Конституційні засади обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. ... д-ра філософії/ Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2023. 228 с.
22. Журило С.С., Владишевська В.В. Захист прав та інтересів дітей в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2022. Випуск 2 (43). С. 34–38.
23. Заворотько І., Короткий Т. Прес-конференції військовополонених: недотримання їх права на захист від цікавості публіки чи наявність значного суспільного інтересу? *Юридична газета*. 4 квітня 2022.
24. Запорожець Т.В., Таран Є.І. Концептуально-правові засади реалізації законодавчої влади за принципом поділу влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2024. № 2. С. 1–19.
25. Захарченко П. Повноваження, кількісний склад суддів конституційної юстиції держав-членів Європейського Союзу: загальне та особливе. *Матер. 14-ї Всеукр. наук. конф. Наукові конференції історикоправової проблематики*. Вип. 14 . Львів: Л-Прес, 2022. С. 36–40.
26. Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення: збірник тез науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 08 грудня 2023 р.)/ Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України [та ін.]. Хмельницький, 2023. 147 с.
27. Іванів І.Г. Правовий статус судді конституційного суду в державах ЄС та Україні: дис. ... д-ра філософії/ Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 191 с.
28. Іванов А.Б. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи: дис. ... д-ра філософії / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 201 с.
29. Каменчук Т.В. Права людини: традиційні та сучасні підходи: дис. ... д-ра філософії/ Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2024. 227 с.
30. Камінська Н.В., Остудімов Б. Забезпечення енергетичної безпеки: теоретичні,

- міжнародно-правові та конституційно-правові засади: монографія. Київ: КНТ, 2024. 250 с.
31. Карбан М. Право на свободу об'єднання: основні тенденції конституціоналізації в зарубіжних країнах. *Право. UA*. 2024. № 1. С. 179–184.
 32. Катеринчук І.П. Права людини під час війни (за практикою Європейського суду з прав людини). *Південноукраїнський правничий часопис*. № 2. 2022. Ч. 2. С. 3-7.
 33. Кононенко П.П. Делегітимація виборів у сучасних державах: досвід для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 1. С. 1–20.
 34. Константи́й О.В. Окрема думка як процесуальний засіб гарантування незалежності судді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 660–663.
 35. Конституції країн світу: Конституційні акти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії/ пер. з англ. В.С. Станіч. Київ: ОВК, 2023. 700 с.
 36. Конституції країн світу: Республіка Ірландія, Ісландія, Республіка Австрія, Республіка Молдова/ уклад.: О.В. Короток, О.В. Лавринович; пер. з офіц. тексту В.С. Станіч. Київ: ОВК, 2024. 358 с.
 37. Конституційне право України: посібник для підготовки до іспитів / Т.М. Слінько, І.І. Дахова, Л.І. Летнянчин [та ін.]. Вид. 8-ме, переробл. та допов. Харків: Право, 2024. 372 с.
 38. Кориневич А., Короткий Т. Російська концепція геноциду по Джорджу Орвеллу: що криється за наказом Міжнародного Суду ООН. *Radio Свобода*. 18 березня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-minarodnyy-sud/31760166.html>
 39. Корнієнко М.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 27–31.
 40. Кушнір І.П., Адамчук С.В., Демчик Н.П. Аналіз законодавчих ініціатив щодо реалізації принципу єдиного громадянства в Україні. *Інтернаука*. Серія «Юридичні науки». 2024. № 3. С. 1–19.
 41. Марцеляк О.В. Військовий омбудсман як інституційна гарантія захисту прав військовослужбовців (зарубіжний досвід). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 81. Ч. 1. С. 131–137.
 42. Мельник І.С. Актуальні проблеми термінології законодавства про судоустрій України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 664–667.
 43. Мельник О.Г. Механізм захисту фундаментальних прав людини у Європейському Союзі: нормативні та правові гарантії забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 40-44. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/8>
 44. Мерник А.М. Обмеження прав людини в умовах особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук/ Національний

- юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 408 с.
45. Морська Н.Л., Потапов О.А., Ювсечко Я.В. Судові гарантії прав людини та співвідношення національних засобів правового захисту з юрисдикцією Європейського суду з прав людини (досвід для України). *Академічні візії*. № 19. 2023. С. 1-10.
 46. Надточієва А.П. Закон про лобіювання: виклики на шляху до європейської інтеграції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2024. № 40. С. 132–140.
 47. Ноняк М.В. До питання про юридичні гарантії права людини на мир. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 2 (30). С. 686–696.
 48. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (травень 2023 року). Рішення за період із 01.05.2023 по 31.05.2023 / Відп. за вип.: О.Ю. Тарасенко, Д.П. Мордас, Р.Ш. Бабанли. Київ, 2023. 73 с.
 49. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (червень-липень 2022 року). Рішення за період із 01.06.2022 по 31.07.2022/ Відп. за вип.: О.Ю. Тарасенко, Д.П. Мордас, Р.Ш. Бабанли. Київ, 2022. 73 с.
 50. Олексіюк Т. Вплив громадянського суспільства України на збереження та зміцнення права на доступ до інформації під час війни/ Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції, USAID, Центр демократії та верховенства права [та ін.]. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2024. 24 с.
 51. Парламент в умовах війни: приклад України/ Програма USAID «РАДА: Наступне покоління»; В. Венгер, С. Івасик, Б. Дорошенко, М. Бондар. Київ: Верховна Рада України, 2024. 84 с.
 52. Посібник із впровадження рекомендації Ради Європи щодо захисту прав жінок і дівчат-мігранток, біженок та шукачок притулку. Рада Європи. Документ підготували: Л.Хупер, О. Сібільова . Видавництво Ради Європи. 2024. 88 с.
 53. Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти: *матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю проголошення Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 5 грудня 2023 р.)*; уклад.: І.А. Сердюк, М. П. Войтюк. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 382 с.
 54. Рябовол Л. Гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні та зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми правознавства*, no. 1, June 2023, pp. 114-9. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1570>.
 55. Савчин М.В. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар). Київ: Юрінком Інтер, 2024. 680 с.
 56. Стадник І.М. Захист права на особисте життя в практиці Європейського суду з прав людини та конституційного суду України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: Право. № 67. 2021. С. 337-341.

57. Стефанчук М.О. Зміст права людини на охорону здоров'я. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 138–143.
58. Терлецький Д.С. Конституційна юстиція: навч.-метод. посіб./ Д.С. Терлецький, Ю.Д. Батан, В.І. Запорожець; за заг. ред. Д.С. Терлецького. Одеса: НУ «ОЮА», 2021. 154 с.
59. Фулей Т.І. «Право на довідку»: погляд крізь призму суті «прав і свобод». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 70–76.
60. Цимбал В.О., Коваль Д.С., Родік Т.П. Європейський суд з прав людини як правова гарантія захисту прав людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2022. С. 103-106.
61. Юрчишин Н.Г., Безносюк О.П. Права людини у праві Європейського Союзу. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ.конф.* (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.)/ за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 339-342.
62. Яцковина В.В. Міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 49–53.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Всеукр. освіт. проєкт. URL: <http://edu.helsinki.org.ua/index.php>
2. Європейський суд з прав людини. URL: <http://echr.coe.int>
3. Законодавство України. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
4. Міжнародна організація міграції в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini>
5. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
6. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: URL: <http://www.nbuv.gov.ua>;
7. Національна юридична бібліотека . URL:<http://www.nbuv.gov.ua/nyub/index.html>
8. Офіційний сайт Верховного Суду. URL: <https://court.gov.ua/eng/supreme/>
9. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/en>
10. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en>
11. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/en>
12. Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/en>
13. Рада Європи. URL: <http://coe.int>
14. Рада ООН з прав людини. URL: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/Home.aspx>
15. Українська Гельсінська спілка з прав людини URL: <http://helsinki.org.ua>
16. Health Rights: портал захисту прав пацієнтів. URL: www.healthrights.in

17. Human Rights Education: інформ. ресурс Perіon. Інформ. Центру для Схід. Європи ООН. URL: www.humanrightseducation.info
18. Institute for Migration Research and Intercultural Studies (IMIS). URL: <https://uia.org/s/or/en/1100066413>
19. Organization of the United Nations. Official site. URL: <https://www.un.org/en>
20. Refugee Studies Centre. URL: <https://www.rsc.ox.ac.uk/>
21. The European Court of Human Rights. Official site. URL: <http://www.echr.coe.int/>
22. The Institute for the Study of International Migration (ISIM). URL: <https://isim.georgetown.edu/about/>
23. Xeno Documents: портал протидії расизму, ксенофобії та нетерпимості в Україні. URL: www.xenodocuments.org.ua

Міжнародні видання:

1. Andrzej Wróbel, Michał Ziółkowski. Tożsamość konstytucyjna w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Wydawnictwo: Wolter Kluwer Polska, 2021. 376 p.
2. Bocharova, N.V. (2022). Digital constitutionalism in the modern informationsociety. *Sotsialnyi kaleidoskop, Social Caleidoscope*, 2 (1), 74-84. URL: https://www.researchgate.net/publication/361900715_DIGITAL_CONSTITUTIONALISM_IN_THE_MODERN_INFORMATION_SOCIETY
3. Bondar N.A., Mishchenko's M.S. (2023). Freedom as a legal value: natureandfeatures. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. November. 26-29. URL: [10.24144/2788-6018.2023.05.3](https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.3)
4. Celeste, E. (2022). Digital Constitutionalism. The Role of Internet Bills of Rights. Abingdon, Oxon: Routledge. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003256908>.
5. Dufeniuk O. 2021. The ECHR impact on the formation of supranational andnational Human Rights Paradigm (Ukrainian context). *Ideology and Politics Journal. Universal NormsinaTime of Sovereigntyism*. (p. 232-251). Issue 1(17). URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2021/04/2.4.-ENG.-Dufenyuk-Abstract.pdf>
6. Gregorio, G.De. (2022). Digital Constitutionalism in Europe. Reframing Rights and Powers in the Algorithmic Society. Cambridge: Cambridge University Press. 12. URL: <https://doi.org/10.1017/9781009071215>.
7. Gutnik. V.V. (2021). Problems of the Law of War in the ScientificWorks of Hersh Lauterpacht. *Philosophical and Methodological Problems of Law* 1 (21), 54-59. URL: <https://doi.org/10.33270/02212101.54>.
8. Lavryk H. Sarapyn V. Selihov, D. Arbitrariness Prevention in the Context of Achieving the Efficiency of the Rules of Law. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. 1(18). P. 54–68.
9. Peters A. The Constitutionalisation of the European Union – Without the Constitutional Treaty. In: Riekmann, S.P., Wessels W. (eds) *The Making of a European Constitution*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. 2006. P. 35–67. URL:

https://doi.org/10.1007/978-3-531-90095-7_2

10. Serohina S. H., Bodrova I. I., Novak A. Delegation of State Powers to Local Self-Government Bodies: Foreign Experience and Ukrainian Realities. *Baltic Journal of European Studies*. Tallinn University of Technology (ISSN 2228-0588), Vol. 9. № 3(28), 2019, P. 262–285.
11. Slinko T. Letnianchyn L. Bairachna L. Tkachenko Ye The Rule of Law in the Legal Positions of the Constitutional Court of Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. 1 (13). P. 165–177.
12. Voloshchuk O., Kolesnyk V., Hetmantsev M. Human rights violations and genocide: Lessons of Rwanda. *Amazonia Investiga*. Volume 10. Issue 40. May. 2021. 123-131. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1605/1648>
13. Voloshchuk O., Kolesnyk V., Shevchuk A., Yushchuk O., Krainii P. Human rights protection in the context of combating terrorism: problems of finding the optimal balance. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. No 45. 73-81. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.45.09.7>

Перелік питань до підсумкового контролю знань

1. Конституційне право – провідна галузь національного права будь-якої держави.
2. Виникнення та еволюція галузі конституційного права у зарубіжних країнах.
3. Предмет та метод правового регулювання конституційного права у зарубіжних країнах.
4. Система галузі конституційного права у зарубіжних країнах.
5. Форми (джерела) конституційного права у зарубіжних країнах.
6. Конституційне право зарубіжних країн як наука.
7. Конституційне право зарубіжних країн як навчальна дисципліна.
8. Конституція як конкретно-історичне явище.
9. Основні етапи конституційного розвитку сучасних держав.
10. Сутність конституції: різні підходи до визначення і сучасне бачення проблеми.
11. Класифікація конституцій.
12. Зміст конституції.
13. Форма і структура конституцій.
14. Порядок внесення змін і доповнень до конституцій.
15. Поняття конституційного нагляду.
16. Правовий статус особи як інститут конституційного права.
17. Права і свободи в теорії конституціоналізму.
18. Поняття та конституційно-правове регулювання громадянства в зарубіжних країнах.
19. Основні способи набуття громадянства.
20. Основні способи припинення громадянства.
21. Принципи конституційного статусу особи як складові політико-правової теорії.
22. Конституційні права і свободи та їх класифікація.
23. Обов'язки громадян у конституціях зарубіжних країн.
24. Проблеми гарантії прав і свобод.
25. Поняття та види форми держави.
26. Поняття та ознаки форми правління.
27. Класифікація форм правління.
28. Монархія та республіка: поняття та ознаки.
29. Поняття та ознаки форми державного устрою.

30. Унітарна держава, федерація, конфедерація: поняття та ознаки.
31. Класифікація форм державного устрою.
32. Політичний режим: поняття та сутність.
33. Класифікація політичний режимів.
34. Еволюція інституту глави держави у світі.
35. Особливості конституційного статусу глав держав залежно від форми державного правління, прийнятій у тій чи іншій країні.
36. Характер і обсяг повноважень глави держави.
37. Інститут уряду в зарубіжних країнах.
38. Порядок формування уряду при різних формах правління.
39. Внутрішня структура урядів.
40. Компетенція урядів та їх конституційно-правове регулювання.
41. Конституційна відповідальність урядів.
42. Поняття та соціальні функції парламенту.
43. Структура парламенту.
44. Формування парламентів і строк їх повноважень.
45. Внутрішня організація парламенту та його палат.
46. Компетенція парламенту.
47. Порядок роботи парламенту.
48. Законодавчий процес.
49. Статус парламентаря.
50. Інститут уряду в зарубіжних країнах.
51. Порядок формування уряду при різних формах правління.
52. Внутрішня структура урядів.
53. Компетенція урядів та їх конституційно-правове регулювання.
54. Конституційна відповідальність урядів.
55. Поняття та сутність судової влади.
56. Поняття судової системи.
57. Конституційно-правове регулювання судової влади в зарубіжних країнах.
58. Конституційні засади судової організації.
59. Принципи побудови судів.
60. Конституційні принципи правосуддя.

Навчально-методичне видання

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

*Волощук Оксана Троянівна,
Марчук Володимир Васильович*